

84/2=632.1/6
C 179

ЎЛГЕРМЕР

ПАСЛЕЙ САМЫК

С (АЛТ.)

С 179.

ПАСЛЕЙ САМЫК

ИАЛКЫН
СОККОН
ІҮРЕК

ҮЛГЕРЛЕР

Алтайдын бичиктер чыгарар
издательствоозынын Туулу Алтайдагы
бөлүгү - 1967

Горно-Алтайский
областной
БИБЛИОТЕКА.

хр. 166762
2291991-48

84(2=632.1)/6-5
d 179

7—4—3

БАЖАЛЫКТАР

Жалкын соккон жүрек	3
Баштапкы үредүчим	6
Энеме	9
Алтай жас	10
Алкаган сөс	12
Жүрегим	14
Эткеним ас, калас	16
Кар ортозындагы күүк	19
Қышкы аркада	22
Ай ла Алтай	25
Ийиннинг тууларында	26
Сүүш	27
Журттагы кату жас	31
Энем мени арбаган	34
Мен бойым	36
Таң алдында	38
«Эртен тура тегери жер энеден туулган»	40
Чанкырлык	41
Мраморлу туулар	43
Түн	44
Кокур үлгер	45
Таскылдар салкыны	47
Меге не керек?	52
Туулардан көрөдим	55
Аржан суу	60
Салкынның тыны	61
Алтай уулдарыма	62
Матадор	64

ЈАЛКЫН СОКҚОН ЖҮРЕК

Кичинекте бир катап андап жүргем,
Жөлөнишкен туулар сынына чыккам.
Баатырлар телчиген сындарды ајыктап,
Кижн болуп бүткениме көөрөгөм.

Туулар үстүндө
 күкүрт күзүреген.

Кысқылтым булуттар
 козыр бузулып,

Ачынчак јалкындар
 агаштар сайаган,

Улу ийдеден
 тенери тоңдолгон.

Кенерте јанымда
 тызырт,
 чыдырт.

Јалкын көксимди
 эрей соккондый.

Изү сыныктары
 эдим өткөндий.

Тенери сыгырап,
 оодыла бергендий.

Ойдонып келзем —
 күкүрт ыраак.
Алтайды јунуп,
 көчүп бараат.
Јанымда јыгылган
 тыт јалбырайт.
Јүрегим
 өртөгөн изүге
 сыстайт.
Уйуктаган баатырдый,
 тура жүгүрдим.
Телекей тапчы
 немедий билдирди.
Јалкын сыныгы
 көксимде арткан,
Јүрегимди каарып,
 мынайда айткан:
— Келер өйдинг элчизи
 мен — дейт,
— Сен јалкынның јалчызы
 эм — дейт,
— Келер жүрүмнің
 јакыжын јакыырым,
Сен мениң јарчым,
 јалчым јаантайын,
Улуска ойгор сөзим јайарың.
Эмди мен
 кижи эмезим,
Келетен өйгө
 берилген жүрүмдү,
Көрнө отко
 јидирген жүректү,
Јалкынду жүректү
 кижи эмди мен.

Тентирилип,
Телекей өдөрм,
Оозым өртөгөн
Түймүлү сөстөрдн
Улустар жүрегине
Ууштап чачарым.
Жалкынга бүдүгер!
Ол — өйднң элчизн.
Жалбышту тилнм —
Жалкын жарчызы.

БАШТАПҚЫ ҰРЕДУЧИМ

*Шебалин аймакта Қаспа жұрт-
тын сегіс жылдық школында 25
жылдың туркунына иштеп кел-
ген ұредұчи Нина Григорьев-
на Капчикаеваға.*

Баштап үренгөним
удаган, удаган.
Ол жылдарды булуттар
учура бергендий.
Ол туштагы уроктор
эмди ундылган.
Је сананып ийгемде,
кечеги немедий.
Јуунын кийининдеги
жылдар болгон,
Соок класстарда
тогуп отуратаныс.
Түштүк жерегинде
ұредұчибис куучындаган.
Ол изүге жылынып,
жилбиркеп отуратаныс.
Јерди эбире Магеллан жүзетен.
Чкалов полюс ажыра учатан.
Спартак Римниг кулдарын баштайтан.
Революциялар отторы
картада күйетен.
Бис бастырабыс олорло кожо

Телекей үстин ончо өдөтөнис.
Оводты адып турар өйдө
Көстин јажын тутпай төгөтөнис.
Үредүчибис куулгазын
 кижи деп бодолотон,
Бастыра бойыс — кулак:
 угуп отуратаныс.
Јер-телекей
 чөрчөктий билдиретен.
Үредүчибисти сүүгенис
 бадырып болбойтоныс.
Ойлөр өткөн.
Ол өйдин урокторы
Булуттарла кожо
 ыраак ороондо.
Је ойто ло
 баштапкы үредүчимле тушташтым.
Школымнын јанында,
 таныш оромдо.
Қолынаг алып,
 кару эзендежедим,
Буурайган бажынаг
 карыганын биледим.
Је керсү каткырган
 көстөрин көргөмдө,
Мен ойто ло кичинек,
Мен ойто ло школдо.
Ойто ло санаамда
 чолмонду јуучылдар
Аттар үстүнде
 маанылу мантадат.
Телекей јүрүми,
 телекей бүдүми
Куулгазын түштий,

ойто билдирет.
Баштапкы үредүчим
кайкамчылу баатырдый.
Мени экчейле,
учура берген.
Баштапкы үредүчим,
кайран үредүчим,
Ойто ло катап
жолымды ачкан.
Баштапкы үредүчим,
Слер качан да
Жүрегимде артабас
чөрчөктий жүрерсёр.
Кару үредүчим,
менин жүрүмимде
Куулгазын баатырдый
жаш болороор.

ЭНЕМЕ

Энем меге
 эң артык канын берип,
 эң бек тынын
 тын эдип,
 эң чакту балтырын
 балтырым эдип,
 эң жарык иженчизин
 иженчим эдип,
 эң артык бойын
 меге береле,

Тын өзөктөн айрып,
Бу жүрүмди сыйлаган.

Эмди жүрүп кыйналзам —
Энеме мунг шыра.
Сүүнип, көөрөзөм —
Энем менең ырысту.

Энем меге
 мунг катап мен.
Мен энеме
 эң кару тын.

АЛТАЙ ЈАС

Јас. Аркадагы карлар јаркыны.
Суулар байрамы. Күннинг јанганы.

Јер энебис күрттерден айрылат,
Улу тынып, тыштанып јадат.

Бууның тыныжына пөтүк эзирет,
Кере түжүне кыйгылар чөйөт.

Кере түжүне кучыйактар јуунда:
Јастың келгени јаан уткуулда.

Балдар меесте, койлор јанында.
Баштапкы чечектер бөрүкте, төштө.

Өлөңнинг јыды куманактаң өткүндий,
Көдүре бойыңды, тыныңды өткөндий.

Күннинг чогына эдинг мелиреер.
Күчиннинг тыгына каның јимиреер.

Күүкting үни тондолып тургандый,
Көкting өңи томулып калгандый.

Айылдар ыштары амыр чоргуйт.
Атту улус ары-бери чабат.

Чыкту булуттар јерге тийгилейт.
Јылу јааштар јажу тыбырайт.

Түнде агаштар колдорын јайып,
Јалбырактарын ачат.

Сүүшкен јииттер уйку аразында
Көөркийлерин адайт.

Јас кайда ла:
 ол көзисте, сөзисте.
Көгүсте толгон
 сызыста, ырыста.

Аркада арткан карлар јаркыны.
Суулар байрамы. Күннің јанганы.

АЛКАГАН СӨС

Айдың-күннинг алдына
Арта келген Алтайым,
Аржан-кутук суулары
Аккылап түшкен Алтайым.

Күннинг-айдың алдына
Кечире келген Алтайым,
Күмүш-кутук суулары
Күркүреп түшкен Алтайым.

Татар чөлдөр чайбалган
Таш эдектү Алтайым,
Ак туманы оролгон
Алмас башту Алтайым.

Бай теректер шуулажып,
Баатыр баскан тайгалар,
Жеңил туйгак жер чийип,
Мыйгак кечкен аркалар.

Көк жалбыжы жалбырап,
Жалкын учкан Алтайым,
Күн түндүккө баштанып,
Булут өткөн Алтайым.

Тууразынан көргөндө,
Туура түшкен коо согоон.

Үстүбинен көргөндө,
Үч үйелү көк алмас.

Амырап калган јалаңдар —
Ат тибирти калды ба?
Түн шинеген өзөктөр —
Үүрелер үни өтті бе?..

ЈҮРЕГИМ

Менинг јүрегим,
байла,
Түрүлген
узун,
узун
Бир түрбек
тирү үлгер.

Тыныжымнан үлгерим аладым,
Јазáдым
Бастыра телекейим анда согулган,
Бастыра сөстөрим анда бичилген.

Күнниг күнге
Улуска карузыганым тыгыйт,
Революцияны ондогоным теренжийт,
Кижиги учурым там жаранып журчыйт.
Кажы ла чечектенг каткым көрөдим,
Кажы ла агаштанг сананганым биледим.
Кажы ла кижиденг бойымды танийдым.

Мен, байла, карыбазым.
Мен, байла, өлбөзим:

Агаштар колдорула
салкын сыймаарым.
Туулар ойгорула
телекей тыгдаарым.

Келер улустар
сүүнчизиле сүүнерим.

Кижиликле
бир болуп каларым.

Телекейле
биригип каларым.

Бу үлгеримди түгезип болбозым:

бу үлгер бе,
чөрчөк пө,
jүрүм бе,
куулгазын түш не —
билбейдим.

Билбейдим: бу телекей,
бу улус кайда?
та мениң көксимде,
та мениң тыштымда —
билбейдим.

Јер болуп бараадым,
Онын тынын биледим.

Агашла,
ташла,
кейле колынадым.

Улустардын өткөн jүрүмин
Үзе jүргендийим,
Улустардын келер jүрүмин
Үзе көргөндийим.

ЭТКЕНИМ АС, КАЛАС

27 јаш менде.
Бу јаштуда
Лермонтов
Ат-нерелү поэт болуп
 өлтүрткен.

А мен кем
 эмди?
Кем де эмес!
Анда да,
 мында да јок —
Јер үстүле
 көлөткөдий
 өткөм.

Улгерлер бичигем:
Эй, уулдар,
 эрлү эрлер болыгар деп
 кыйгыргам.

Бу куру тил кыйгыларым
Кандый бир жүрек түбине
Чедиргендий түшкен бе?
Кандый бир алтай уулды
Улу керекке көөрөткөн бө?

Угулбайт.
Билдирбейт.

Жок!
Мен үлгер бичибегем —
Чаазын чоокырлагам.
Ангылангадый сөс айтсам,
Ого тынзынгам,
Максынгам.

Je үлгер бичири —
Ол көөрөм ичери!
Бажын жалбырап,
Телекей кечери!
Ичкери болуп,
Қылыштый жагырап,
Сөстөр күчиле
Литке кечире
Соок жайары!

Je үлгер бичири —
Ас!
«Кейге
 белен,
Керекке
Тыгынбас?»

Бойын озо бол,
Лозок бол.
Тартышта көргүс,
 эр болзон.
Өлүне бер,
 болбозо,

Албатым,
Айтсаң,

Ас бойың
буудагым
болдың ба?

Айса,
Ас тилиң шылтагым болды ба?

Жок!
Чындаптаң
Мен
жүрүмде турушпагам.
Чындаптаң
мен тартышпагам.

Айтпаган сөстөрүм
көксим ойкөйт.
Этпеген керектерим
эрчимим некейт.

Бичигендерим эмди —
кандый куру,
кандый слер ас!
Бүдүргендерим менин —
кандый тегин,
кандый калас!

КАР ОРТОЗЫНДАГЫ КҮҮК

Лазарь КОКЫШЕВКЕ.

Та не болгон?

Жас.

Соок.

Айдыг-күннинг

ыразы чек кубулды.

Бара-бара

эм болбосто,

Май айдыг ичинде

Кар

күп

этти.

Жарыларга жаткан агаштар

Алаң кайкаган

санааркап тургулайт.

Кандыктар баштары

кар алдынан көгөрөт,

Чечектерин эңип,

көөркийлер тоңгылайт.

Кой кабырган улустын

шыразын

не деп айдар?

Эски өлөң божогон.

А көк десе

кардын алдында.

Кураандар көрүнгөн.

Сакман балдар

Кар ортозыла койлор айдайт.

Кураандар колдордо.

Кижининг

санаазы карачкылаар

күн келди.

Буур түгенгенче

сакыган жасты

Кар басты.

Албатынын амадузы болгон,

Ак малдын аргазы болгон

ырысты

Күп этире бүркеп салды.

Je

јас

токтоп калбаган.

Кар

канайып та

катуланза,

Ой билдирбестен

өдүп ле јат.

Куштар ойынын таштабаган.

Салкындаган кар өткүрө

Тытта отурган күүк

эдип ле јат.

О,

Алтай тууларда

кереес јастын элчизи

тсорчык эмес,

Алтын үндү
кайран күүк
эмей.

Кар,
јут,
шуурган
канайып та шуурзын,

Ол
бистиг күүкке
түңгей ле темей.

Кайран ойин
үнгүр элчи
бир де энделтпес,
Јуттаг јалтанала,
ол бир де
отура калбас.

Сакман балдар
соокко тонтон кураандарды
койындарына суккулайт.

Агаштар
ыг-шыг туруп калган,
эриккилейт,
кунуккылайт.

Јагыс ла
күүк
туйук кар өзөгинде
Јаскы кожонгын
бир де эндебейт:
эдип ле јат,
эдип ле јат.

КЫШКЫ АРКАДА

Күски көнмөк кар жааган,
Көжү жууркан жер орогон.
Чибилер бүри тамашталып,
Чылазынду ээлишкен.

Четтер каран карыккандый,
Карарыжып, айрайган.

Удабастан, эртен-сонгзун,
Соок түжүп, тош тонго,
Чанкыр-чанкыр аралдарла,
Чана алды кыыражып,
Жиит анчылар жүгүрөр.
Сыгыраган кей бурладып,
Көгүс кенгип, кан жайылар.

Боро тийиг мөш бажынанг
Боро көзи тостондогон,
Чебер-чекчил калып ийер.
Бийик эзин соок сыылаган.
Ноокызын үрө берер.

Жыш ортодо акта болзо,
Жаңгы жааган карда болзо,
Артып билбес — озочыл,
Арып билбес — эртечил,
Ксеркенчек кей түлкү

Керсү, эптү кол силкиген,
Чичке тумчук јер јапшынган,
Јылбындаган,
Јыт јытаар.
Ары-бери элбендеп,
Анда-мында чарчандап,
Кутустанган, оптонгон,
Курук-курук истер төгүп,
Куйбурадыл жайыл калар.

Көрөр-угар
Болбой туруп,
Көк кылганду
Түк сурлаган,
Курч көстөргө
Кан чагылган,
Ач карыны тартылып,
Азу тижн куулайып,
Туруп-тындап,
Бөрү өдөр.
Уур терен
Истер артар.

Кенерте јыраадан суурылып,
Кайында күртүкти чочыдып,
Ээлең чичке элик чөйилер,
Эди јенгил жертейер,
Эгегендий курч туйгак
Јалтылдашкан кар кыйар.

Оноң чочынжай кортук чычкан
Кулузун кемирип аларга чыгар.
Курбун-курбун ары болуп,
Қарды койу сырый берер...

Карга көмүлген аркаларда
Мынайда жемзенген, түртүнген,
Кулак жаспас чочыган,
Көстөр өчпөс кетеген
Кату сергек жүрүм-өдөр.
Күндөр кулактанып,
Көрүп ажар.
Шантыган теңеридег
Чолмондор курчыгылап,
Кырулу четтердег
Сооктор тызырап,
Узун түндөр
Үстүндө айланар.

АЙ ЛА АЛТАЙ

Тегериниң теңизин
Ай кемечек кечип јат.
Јылдыстар көлзөгөн
Кемечекти ээчип јат.

Айланайын Алтай,
Ай сени айлангай.
Айдынайын, анай
Бажым сеге айлангай.

ИЙИННИНГ ТУУЛАРЫНДА

Ийиннинг туулары
Күнүрейт салкынга
Түнүрдий.

Азиат тегериге
Ай сайылган
Сериптий.

Көгөлтирим сүмерлер
Күмүш көлөткөлөринен бе,
Лебрен корумдар
Түбиндеги жебистерден бе
Барлар өңөлөгилейт,
Ыркыранып,
Көксимнинг терең түбине
Калыгылайт.
Ол —
ийде сүнези.

Топшуурдын кылдарыла
Ак атту баатыр мантадат:
Ачу-корон кыйгырат,
Тартышка кычырат.
Ол —
энчикпес
јиит жүрегим.

СУУШ

Москва. Сол жарат. Студенттер туразы.
Карагуй. Ангола — Кавказтын кызы

Кичинек кыпта пианино ойнойт.
Азербайджан, грузин
кожондор кожондойт.

Каравандар жебрен кумактарга чөнгилейт.
Карыкчылду күзүңилер төөлөрдө
шыгырайт...

Араб поэт
Абу ал-Маари өркөштө жайканат.
Ат-нерелү сүүш сакып,
телекейле өдөт...

Сууаткыштар аткылайт,
пальмалар жайканат.
Султандар мун бир түннин
чөрчөгүн тындайт...

Кызу, кызу Туркменистан
анда бир бостан¹,
Жеңил буттарлу туркмен кыс баскан...

¹ Бостан — чечек өскүргөн жер

Тышкары јаскы салкын
 түймеендү элбегдейт.
 Столмодогы лампыны
 ооткодый јайканат.

Ангола,
Сен омок кыс,
 јараш кыс,
 кеен кыс.
Сен бастыра бойың
 түштүк күндий,
 кокур каткы.

Сен кожондойдын,
А мениг кӱксимде
 јүрегим батпагандый.
Кӱстӱримниг јажы
 кејирим кескендий.

Сен каткырадыг.
А менинг көстөрүмдө
 јебрен караван.
Улу сүүшти сагып болбой,
 араб поэт карыган...

Тўн.
 Жакшылажадым.
 Чыгара жүгүредим.
 Отторы жарыган
 платформага меңдейдим.

Поездтер өткилейт,
Бойымдыйын сакыйдым.

Лашкан кар јааган
отургушка жададым.

Улу городтыг үстүндеги
жаркынды аяктайдым.
Бойымнын жүрүмим,
сүүжим сананадым.

А кыстар өткилейт.
Жүрүмде өткилейт.
Бойымдыйын сакыйдым.

Лаштарым өткилейт.
Же эжим таппайдым.
Та неге иженедим.

А меге сүүш керек не!
Сүүш.
Сүүштең кару сүүш.
Дон Кихотко кыс керек не.
Кемнең де кару сүүр.

Мен билерим,
Кайдөөн дө үстүккөн кижидий,
токунал жок жүрерим.
Кандый да улу керек
эдейин деп жүткүүрим.

А эбиреде јирменчи чак —
атомнын чагы дежет.
Сүүш эмди јайымдалган.
Атомный сүүш дежет.

А мен качан да
кемге де электетпезим.

Дон Кихот ло онын сүүжи
торт ичимде жүрзин.

Тушташкам,
ойногом,
кезикте кылыктангам.
Je Дон Кихот санаазын
ичимде салбагам.

Je кезикте,
бүгүңги энирдегидий,
ол ойгонып келет,
«Сен эмдиге сок жангыс» — деп
ичимде шымырайт.

Бу мындый өйлөрдө
барар јерим таппайдым.
Та не мен мындый —
чек ондоп болбойдым.

Јенгил тушташты,
јенгил жүректи
кыйып өдүп јадым.

Та кандый да
санг башка сүүш,
санг башка салым сакыйдым.
Сакыйдым,
сакыйдым —
сакып албайдым.

Москва, 1964 ј.

ЈУРТТАГЫ КАТУ ЈАС

«Матадор»

дегем бойымды.

«Күн уулы» деп

адангам.

Јендиртпейтен эр деп

Бойымды бодогом.

Эмди матадорым да

билдирбейт,

Күн уулым да

көрүнбейт.

Адам.

Алтай теп-тегин малчы,

Орында оорыйт.

Ого до

болужып болбогом:

Бодонгом!

Бот андый керек

бистерге,

Мактанчактарга.

Сөстинг баазын

Мынайда билерис!

Бойыма ачыныжым

Кејириме батпас.

Јарыла да берзем,

Макам канбас!

Эмди тууларда
 јажаратан јанду
 май.

Је бүгүн мында
 јажыл јыргал эмес —
 кар!

Тууларды
 туман тытпактайт.
Тенгериде
 тес кара
 булуттар туру.

Бу кар
Менин майдый
Көөрөгөн жүрегимди
 бүркейт.

Бу јыду јаашту
 булуттар
Менин көксимде
 бүркү.

Радиооло
 Муслим Магомаев
 кожондойт.

Сүүнчилү,
 јыргалду
 итальян кожондор.

Бу тууларга курчаткан
Каспа деп алтай јуртта јут.
 Балкаш.

 Кар жаап јат.
Кере түжүне јутла кабыжала,
Уур уйуктаган
 чыйрак улустар.

Бажым ..
эмди

стол үстүне саладым:

Мени сеге

комудаар деп пе,

кереес сөстөрим?

Пастух улустың

бу кату жазына

бийик туулардый курчаттым.

Олордың салымы учун

өлөлө дө, тирилзен,

ас,

ас,

ас болор,

мениң үлгерим!

ЭНЕМ МЕНИ АРБАГАН...

Печкенинг јанында
Энем көрүнөт.
Түлкүнинг бычкактарын
Уужап отура,
Канчанчы катап
Мени арбайт.

— Он сегис жыл үренген сен, — дейт.
— Онын тузазын билбейдим мен — дейт.
— Ол нөкөрлөринди эмди сен көр,
Сендий,
 сок жаңыс согонодый эмес,
Айылду-јуртту,
 балдарлу болгон, — дейт.

(Чын, энем, чын онызы, чын).

Үредүлү-јөөжөлү городской кыстар
Сенин кийининген канчага сүрүшкен,
Арт-учында чөкөгилеп барган.
Эмди келе
 карыыр јөптө
Јалку-тенегинг сенин билбеген
Јаш баланы эмди сен алдың.
Ага-карындаштары көдүре ачынган,
Үлүүнди эмди аларын — дейт.

(Чын, энем, чын ончозы).

Ачы-кийининдеги карындажы болзо,
Агамды өткөнүп жүрөтөм деп,
«Революционер» кижиге мен болтом деп,
Качызыла керижип, нөкөрлөрилө согуужып,
Школдонг чыгартар кырында жүргөн.

(Онызы чын, энем, чын онызы).

Иштеген ижиге эмди бу жарабас,
Эдерин билбес,
 редакторло керижер.
Бичиген немези бичикке келишпес,
Бу кемди эмди төзөгөн деп айдар.

(Бу ончозы чын, энем, чын)...

МЕН БОЙЫМ

Мен бойым

 јагыс бойым эмес ийнем,
Јаш агаштый үйениг
 јалбырагы ийнем.

Сөстөриме келеле,
 кубалын үрүгер,
Кызыл жылағаш тыным
 костый кызарар.

Строкторды эже тебеле,
 тура жүгүрерим,

— Кандый узак уйуктагам —

деп

каткыарым.

— Эзен бе, алтай уул, —

колым сунарым. —

Эрлү бүткен сени

сакыгам —

деп айдарым.

Чындап та,

Мөңкүлерге сомдолгон

ачынчак

азиат жүзимнен

Бойыгардың сүригер

слер көрбөзөөр бө?

Изү кара көстү

алтай түрк сөзимнен

Слердинг тыныжыгар
угулбас па?

Уулдар,
слердинг алдыгарда турум,
мен —
ак-чек сӱстӱр,

Колым берерге энчикпейдим,
мен —
слерге иженген кӱстӱр.

Бӱдӱгер,
бӱдӱгер,
бӱдӱгер меге —
јууктай بازیгар.

Строкторым тамырына
колыгар салыгар,
Анда слердинг каныгар
јылдыстардый согулар!

ТАҢ АЛДЫНДА

Таң алдында кушкаштар
Үндериле
Жер курчаган.
Мындый јараш үндерди
Кушкаштарга кем берген?

Туу кийининең көдүрилип,
Жер јарыдарга күн чыккан.
Күнди
Кем көдүрген?

Јалакай жагмыр тыбырап,
Жер арутазын деп,
Кем айткан?

Жер керилип,
Тумандарла јунунып,
Амыраарга
Кем јайаган?

Тышкары чыгып,
Бир уул
Мыны кайкаган.
Ол не кайкаган?
Ол кем болгон?
Мыны кем бүдүрген?

Айтсагар,
Улус,
Айтсагар.
Уулды
Кыйнабазагар.
Быйанын
Кемге айдатан?

* * *

Эртен тура тенери
 јер энедег туулган.
Чирей тепкен чуулары —
 тумандары эжилген.
Чыдалына бадышпай,
 кӱк айаска тебинген.
Балтыр кежик јаш баладый
 качарлары ойногон.
Јулугынын толгуна
 јаландарга ээлген.
Аржан суулар сӱдинег,
 энчейип келип,
 эмген...

Кирнестеге чыгадым,
 кучактай јерим аладым.
Бу јарашты, бу кеенди
 кӱксиме бадырып болбойдым.

Та бӱгӱн эртен тура
 телекей
 јагы бӱткен,
Та бӱгӱн эртен тура
 мен јагы бӱткем...

ЧАНКЫРЛЫК

Чагкыр-чагкыр суулар
Шагкыражып агат.
Күүктердин чагкыр үни
Жерге томулат.

Чагкыр-чагкыр торко
Бажымды оройт.
Чагкыр-чагкыр көлдөр
Көзиме толот.

Чагкыр-чагкыр аралдар
Өзөктөр кечкилейт.
Чагкыр-чагкыр мөңкүлөр
Тынымды сергидет.

Менин жүрүмим,
Жүрегим үстүне,
Менин салымым,
Санаам үстүне,

Жоругым,
Жолдорым,
Лоболым
үстүне,

Сүүнчим,
Сүүжим,

Сүрим үстүне,

Алтайым,

сенин

Чанкырлык аруунг,

Албатым,

сенин

Чанкырлык каруунг,

Чанкырлык көлөткөңг

эңчейер качан да.

Качан да,

качан да,

качан да.

МРАМОРЛУ ТУУЛАР

Каспа, Ороктой — одош-тедеш журттар.
Ортозында чечектий мраморлу туулар.
Мында канча кирелү өргөөлөр уйуктайт.
Албаты кайкаар памятниктер жаткылайт.
Je ороон жаан, ороон элбек,
Орооннын колы бу жөөжөгө жетпейт.

Мында
Жерден чыккан
Кажы ла кара суу
Мрамор төжөктү,
Мрамор жаратту,
Мрамордын үстүлө
жымырап жайылган.

Менин көксимди өйкөгөн
санаа-шүүлтем
Бу шили кара суу эдиндий
ап-ару болбогон бо?
Оныг жарады,
онын төжөги
Менин үлгерим болбогон бо?

Ол мраморго
Улус келер.
Туулар ачылар,
Өргөөлөр көдүрилер.
Памятниктер тургузылар...

ТУН

Тун карангуй көстөриле
Көзнөктөг карайт.
Сананадым,
Jүрүмим шүүйдим.
Столдо час чатылдайт.

— Мен сенин нөкөринг — деп, тун айдат.
— Сен мени танийдыг ба? — деп
шымырайт.

— Мен сени билерим.
Сен туниле отурарыг,
Өйинг, бойынды билерге амадаарыг,
Мен сенин унчукпас болушчыг — деп
айдат.

— Сенин эг jakшы санааларыг
Тымыкта бүткен,
Мениг телкемдеримле сен
Jылдыстарга учкаг,
Эмди санааларыгнын учына
Jеттиг бе? — деп сурайт.

— Кемге болужарыг,
Кемле jенгжериг,
Jартадыг ба? — деп, тындайт.

— Tүнде кижиг ак санаазыла
Экүдег экү.

Эг кереести,
Эг чындыкты
Эм айдарыг — деп јөптөйт.

— Сен јерде јүргенчег,
Мен сениле кожо.
Тымык керек болзо,
Тымык берерим — дейт.
— Јанында каруулдап турарым — дейт...

Јүрүмниг өйин чотоп,
Столдо час тарсылдайт.
Түн —
Унчукпас јаан кара аң —
Таң аткачна көзнөктө турат.

Отурадым.
Сананадым.
Таң атканча көзнөктө турат.
Санаамла өйлөрдү
Јалкындый өдөдим.

Түн
Карагуй,
Јумбас көстөриле
Көзнөктөң ајыктайт.

КОКУР УЛГЕР

Печкенин үстүндө отурум,
Улгерлер бичийдим.
Орыннын алдында кас отурат,
Уйа базат.

Түниле кас суу ичет,
Жымырткалар калырадат.
Түниле танкы тартадым.
Сананадым,
Шыралайдым.

Кастын жарар өйи жеткен,
Же жарбайт — оройтыйт.
Жымырткалары куру болды ба?

Менин бүдүрер өйим жеткен,
Же болуп албайдым — оройтыйдым.
Көксим куру болды ба?...

Каспа, 1966 ж.

ТАСКЫЛДАР САЛКЫНЫ

Күс.

Күрен таскылдар сындарынан
Көчкөлөнөт

Суулаган

сергек сынду салкындар.

Сабуулу серүүн тыныжына

Жайкангылайт

Сары бүрге бүркелген

Санааркак аркалар.

Жай болгон.

Жажыл жүрүм

тыныскып жалбыраган.

Изүге бастырып,

Чымылга арададып,

Тынар тынду неме —

Көдүрөзи

Серүүн тайгалар

сындарына чыккан.

Асфальттын одына

Канчазын күйетен,

Арылык-берилик копко

Канчазын киретен,

Арадап келетен

Томоноктордон качып,

Сындар серүүнине

Сыным сеңилтип,
Мен де база
Чанкыр таскылдар
сынына чыккам.

Эмди јай јалбырап,
Одүп калган.
Күнүң
Күскүдий
Күс санааркайт.
Тенери казаны
Оттон чыгарылган.
А байагы ару эзин —
Эмди баатыр салкын —
Ама-томо сыгырган
Өзөктөргө энчейет.

О,
Кандый сергек сен!
Сындардан сунган,
Суудый суулаган,
Сыгырган салкыным!

Мен сени сүүгем,
Мен сени уткыгам,
Колдорым сунуп,
Алкагам, сакыгам.

Көксим сениң алдыга
Ача тарткам —
Өткүре сок!
Андагы јайдан арткан
Күйген санааны
учура бер.

Ол эмди от эмес —
Кок!

Мен сениң жолыга
Бүгүн тегин чыкпагам,
Бүт!
Менде сениң алдына
Јажыдым јок,
Көр!

Ак-жарыктын үстүне
Сениле кожо жүрейн деп,
Албатыга сергек берейин деп,
Ару
улу жүректү
болойын деп.

Салкын там тыгыйт,
Там элбек алат.
Булутаган бүрүгкүйдү
Бузуп учуртат.

А салкын
там ла там,
Там өткүн,
Там тыг.
Чындап та,
Согулзын,
бузулзын ары
Турган бу шын,
бу тым!

Күчи кирген бөрүдий
Улыт бу салкын.

Агаштарга үредү:
Толгойт, силкийт —
Төзи бек болзын.

Сары бүрлер —
бур ла бур!

Аркалар десе —
ару.

Эзендеги жайдын
Јери — жайым.

Күчи чек батпас —
Өзөкти төмөн
Тоозын
ол сүрген:
Тегин барбас.

Сындарда бүткен
Санаазы сергек
Салдым эрге
Тең
Кем?

Кем чыдажар?
Кел,
Кабыжак!

Куштар качкан.
Сындардын сызын
Телкемдер сакыган.
Түргенде, салкын!

Јаңыс ла каргаалар,
Тыгыркак күлүктөр,

Қаактап ийеле,
Удура болгылайт.
Табы жеткенче
Талбыгылап алала,
Салкынга соктырып,
Қыйа баргылайт.
Қайылгылап калат.

Бот андый керек
Слерге,
Таңмаларга,
Салкынга удура
Учкандарга!

Эбиреде телкөмдер
Сары бүрге туттурган.
Сындардың суулаган
Салкынын сананган.

Телекейдин төрт тала,
Қаңыраған темир тала.
Қаңыраған талада турум,
Салкынды утқыйдым.

Жүрекке,
 жүрүмге
Сергек
 керек.
Телекей сакыйт.
Сыңыра,
 салкын!

МЕГЕ НЕ КЕРЕК?

Бажым столго саладым.
Ичимде ыйлайдым.
Ачу-корон кыйгыргадыйым.
Ама-томо сыгыргадыйым.

О,
Меге не керек,
Не керек,
Не керек меге?

Айтсагар,
Алтай кижининг уулына
Не керек?

Јүрүмди ары-бери керип,
Мен нени бедреп,
Мен неге эдреп,
Мен не кереп,
Меге не керек?

Акчага
Түкүрейин мен!
Макты
Қаргайын мен!

Айдарда,
Меге не керек?

А меге
Кайкамчылу,
 сан башка
 солун жүрүм керек,
Антыгарлу најылар,
Эң жалтанбас,
Эң чындык,
 эң көгүстү нөкөрлөр керек.
Эң кайкамчылу,
Эң кару,
Эң ару,
 эң бек сүүш керек!
Кайылганча беринетен,
Жалбырайтан ижим керек,
Каным-тыным
 кысканбайтан
Канатандыар революциям
 кереес —
 Ол меге керек,
 Ол меге кереп!

Ондогор мени,
Угугар мени,
Кайран
 кару нөкөрлөр.

Жүрегимниң жалбыжы
Жүзим туй алат.
Айдып болбойдым —
Сөстөрим костордый.
Оозым өртөлөт.

Бастыра бойым тирү өрт —
Жер үстүлө өдүп жадырым.

Жалбыш колдорлу күйүп турум,
Удабас көк болуп каларым.
Мен бастыра бойым,
Кайран улустарым,
 «слерге» карузыш болгом,
Мен бастыра кучагымла
 слерди кучактагам.

Жылдыстардан келген кижидий,
Улус ортозыла баскам.
Кылыгым менин баладый болгон.
Электеген мени — тарынбагам.
Төгүндеген мени — некебегем.
Оштөгөн мени — истешпегем.
Ыраактагы келер жүрүм билгеним
Ичимде ырызым,
Иженчим болгон...

Каспа, апрель, 1966 ж.

ТУУЛАРДАН КӨРӨДИМ...

Түн.

Эгим тайанып, туулардан көрөдим.

Ыраакта городтор

кеелү отторыла имдегилейт.

Поездтер жарып,

ойынчыктардый мантагылайт.

Ол

сайраган городтордон

Мен нени бедрегеб?

Крестьян кеден

Жүктүгүм тудунып,

Малчынын уулы

олорго не жүткүгөб?

Тынзыркап,

Тынымды ченегеб бе?

Максыркап,

Магымды бедрегеб бе?

Эмди мен билдим:

Мен бу жерден

Өрө болойын деп,

Тазылым кодорылганча

тартыгам учун,

Жалбырактарым
чалдыгып
саргарган.

Бу тууларды
керип,
Чөйилетен балтырлар
Түс асфальтка
Уйадап
кургаган.

Кату алтай
жүрегим
Женгил жүректү
кыстарын жуутпаган.
Олор
кижининг
талантын сүүйтен,
Талантты
акчага көчүрөтөн,
Же менин
талантым
акчала учурашпаган.
Канайдар.

Куру кей мактыг
Кедеризиле өттим.
Түнде бажымды
Жылдыстардый санаалар
Чийгилеп өткөни
Меге эн баалу,
Жажытту мак болгон.

Слерден жабыс
Болбоско амадап,

Мен де «интеллектуал»
Үлгерлер бичигем.

Јок,

Мен үлгерлерим
Јамандабазым бир де.

Канай та

калай

бичизем,

Мен

кемненг де

коомой

бичибегем.

Мени сакуп,

Киреен кырында

Аттар үүрлери

киштеп тениген.

Мени сакуп,

Чабан сыйындарым

Тумандар кырыла

койлоп жүгүрген.

Эмди мен јангам.

Туулар кырында

Бөкөйгөн отурым,

Ээгим тайанып,

Городтор көрүп,

Сананып,

Сананып.

Эмди мен

Москванын эмес,

Каспанын кемјүзиле

Үлгерлер бичийдим,

Пастухтарга баштанадым.

Кеелеп жазаган пирожныйлар
Мен эмди быжырбайдым.
Мен эмди
Эң керектү курсак —
Кара калаш быжырадым.

Je мен слерге
Түңей ле келерим, городтор.
Меге мак эмес,
Менин айдар
Сөзим бар, городтор.

Менин жүктүгимде
Тегин улустын
Шыразы, ырызы.
Кара Жыманнын,
Сары Иваннын
Жүрүми, салымы.

Арып-чылабас
Уй саачы кыстардын
Кокур-каткызы
Анда бар.
Баатыр жүрүмдү
Малчы улустын
Кату таскамалы
Анда бар.
Аңырдый кыстар
Амыр кожоңы,
Сыгындый јииттер
Аттары тибирти.
Тумандар уйкузы,
Турналар кыйгызы.
Ончозы менин

Көксимде келер,
Улүүзин, улуузын
Некеп келер.
Сакыгар,
Эмеш сакыгар.

Каспа, май 1966 ж.

АРЖАН СУУ

Алтайымнын сындарында
Мөңкү, сүмер туулар бар.
Ол сүмерлер колтугынан
Кайкамчылу суулар чыгар.
Кижн көзндй кеен, ару,
Кижн тындндй куулгазынду.
Алдынан бери албаты
Ол суулардан алып ичкен:
Кадык улусты көөрөдөр,
Оору улусты ол ондоор,
Эски жанду улус болзо
Аржан суу деп байлап жүрер.

Жүрүмнннн жолын кечип,
Колым жаньп ыраар тушта
Эт-жүрегнм сүмер болуп,
Туруп калтан болзо кайдар!
Айладаачы бу тыным
Аржан-кутук суулар болуп,
Агып калтан болзо кайдар.
Арыганды көкүдетен,
Оорыганды ондойтон
Ич жүрүмнннн эми болуп,
Суузынына калза кайдар!..

САЛКЫННЫҢ ТЫНЫ

Салкында тын бар.
Мен оны билерим:
Ол,
Мен ок чылап,
Та неге де јетпеген кижн.
Анда качан да
 ач амыр јок.
Кандый да
Токунал јок санаа
Оны истейт.
Јер үстүле
Та нени де бедредип,
Оны сүрет.
Ол качан да сергек.
Көдүре немени билерге
Онын ачап јилбиркегени
Кайда да энчиктирбей оны
Там ла там сүрет.
Мен мындый болбозом,
Мен болбозым.
Салкын токтоп калза,
Салкын болбос:
Телекейге амыр бербейт —
Ойгозот,
Тенкейген туулардын
Јимиртин согот.

АЛТАЙ УУЛДАРЫМА

Кайран алтай уулдарым,
Кару ага-ачыларым,
Алтындый кереес
 менин эрлерим,
Жаныс ла бу жүрүм,
Бу кайкамчылу салым,
Бу ак-жарык алдына
Жобош,
Базынчык, кортук
 болбогор.
Кандый да кату
Айалгада болзогор,
Кайда да жүрзегер,
Акту бойыгардын адыгар,
Алтайыгар
Жабыс,
 кыйа көрдирбегер.
Айыл-журт кичеезеер,
 иш-тош тутсаар,
Албаты салымын
База энделтпеер.
Журтаар көдүрип,
 бала-барка чыдатсаар,
Уурзынып,
 өгөөнзинип,
 отура бербееер.
Эмдик аттын белдерин

Эрей согуп минген, эрлер,
Јүрүм андый неме, уулдар,
Ол чек ле
эмдик аттый!

Оны
Эр
Јенер.

МАТАДОР¹

*Испанияда 1937 жылда фашисттерге өлтүрткен улу поэт
Федерико Гарсиа Лоркага.*

Сол колымда мениң
кызыл плащ эмес —
каткырган жүрегим.
Оң колымда мениң
болот кылыш эмес —
жалтыраган санаам.
Жеек бука,
сениле
согужар јерим —
Јажарып јайылган јер
мениң төрөлим.
Мен — келер өйдин сүүнчилү
уулы.
Мениң жүрегим каткырбас па,
санаам жалтырабас па?
Сен кечеги жүрүм,
Сен кечеги чындык,
слер бүгүн —
төгүн,

¹ Матадор — Испания, Португалия ла Мексика ороондордо букала согужатан ойын бар. Бука-ла согужатан кижининг ады матадор.

Јеек букадый төгүнле
мен, матадор, согушпазым ба?

Бастыра јер болгон аренага
Бис эку чыгарыс.
Улуска бойыстың
Чыдалыс көргүзерис.
Болот кылыжымла
Болгонбос, улдамал
Сен мени истееринг.

Улустар мениң
Эпчилим мактаар,
Мен сени кычыкайлаарым.
Улуркап сениң
Тенегинге каткыраар.

Је бир катап мен
билбей каларым.
Курч мүүзине илинген,
күнге көдүрилген
Буттарын алдында јайраган јадарым.
Бастыра грандар,
ороондор кечире
колдорым јайып,
мен јыгыларым.

Ол тушта
келер ой —
мениң энем келер,
Очин аларга
кылыжын көдүрер.
Кыссылтым туман
өткүре көрөрим:

Канын үрүп,
жанында жыгыларым,

Ойлөр өдөр.
Кайда да ыраак
жака жерде,
Кичинек музейде
шили алдында,
Менин кылыжым
эригип жадар.
Ого озогы жүрүмү түжелер,
Кайкамчылу салымы,
жуучыл магы
Онын тўжинде
ойто көрүнөр.

Экскурсиялар өдөр —
аыктаган,
тындаган.

Жиит матадорлор
база келер.
Олор менин
өлүмүм сананар.
Узак турпулаар —
ачынган,
кородогон.

Кажызы ла бажын
омок көдүрер.
Жок,
мен өлтүртпезим —
деп ичинде
сананар.

Кажызына ла
 jүрүмин
 үзе jүрери
 кереес.

Кажызына ла
 букаларды
 jенерге
 керек.

Je карган матадорлор
Тоолу, тоолу.
Олордын салымы
Улу ла кату.

Москва, 1963 ж.

Паслей САМЫК

СЕРДЦЕ, РАНЕННОЕ МОЛНИЕЙ

На алтайском языке

Редактор *Л. В. Кокышев.*

Художник *В. Д. Запрудаев*

Художественный редактор *И. И. Митрофанов*

Технический редактор *Н. Н. Параев*

Корректор *Н. П. Кучияк*

Сдано в набор 1/XII 1966 г. Подписано

в печать 1/II 1967 г.

Бумага 70×90¹/₃₂. Печ. л. 2,125. Усл. п. л. 2,48.

Уч.-изд. л. 2,04.

АН 14229. Заказ № 122. Тираж 1000 экз.

Цена 10 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного
издательства. Горно-Алтайская типография,
пр. Коммунистический, 25.

10 аича :